

Тема: ДА ЛИ ТРЕБА ДА БУДЕМ ХРАБАР ДА БИХ БИО ПОШТЕН

Овим радом желим да покушам да одговорим на постављена питања у оквиру задате теме. Конципиран је тако да кроз четири фазе (Увод – најзначајнији појмови, искуства и лични погледи на постављена питања, покушај појашњења утемељености моралног развоја на научној основи и прилог – занимљивости) на поучан начин, да одговори теми и да упути на начине стицања позитивних особина личности неопходних за изградњу одговорног и поштенијег друштва. Замишљен је као предавање за ученике средње школе и студенте, али се може прилагодити и млађем узрасту.

Полазне основе:

Психолошко-педагошки појмовник, лични погледи, Колбергова теорија моралног развоја, Сократова заклетва

1. Увод – најзначајнији појмови

„Поштење је као младост: кад се једном изгуби више се не може вратити“. (Конти)

„Толика је моћ поштења, да га и код непријатеља поштујемо“. (Латинска пословица)

„Поштење може бити побеђено, али не и уништено“. (Мадагскарска пословица)

Храброст – особина човека

Вредности су градивни елементи сваке индивидуе и друштва; полазни принципи и стандарди којих се човек придржава у понашању према околини. **Поштење** представља једну од основних вредности човековог понашања, која, уколико је се доследно придржавамо, постаје трајна особина личности.

Моралност се одређује као унутрашња структура која контролише и надзире понашање и без присуства спољашњег надзора. Стиче се на два начина: **учењем** да се сопствене потребе усагласе са захтевима средине и **сазревањем индивидуе** (њене природне предодређености за морални развој). Проучавање моралности се односи на то да схватимо однос појединца према правилима и поштовању које се за њих тиче. **Врлина** је морална извршност (квалитет) личности. Способност умног деловања у складу са писаним и неписаним нормама.

Васпитање, а посебно кућно, одиграва најзначајнију улогу у изградњи вредности код деце. Дефинише као преношење искуства с генерације на генерацију. У проширеном кругу субјеката који утичу на усвајање моралних вредности је васпитно-образовна установа, односно, школа. (Моја школа, мој

други дом). Образовање је процес усвајања знања, развијања способности, вештина и навика. Васпитање датира још од појаве човека и неодвојиви је део развоја цивилизације у прошлости, садашњости и будућности.

2. Искуства и лични погледи:

Да ли је довољно бити поштен да би се учинило оно за шта верујемо да је исправно?

Бити само поштен без храбрости је боље само од непоштења. Ако узмемо полазиште да је лако бити поштен на речима, у причи, у вербалној комуникацији, доношењу одлука, у осуди других, у пријави сумње на непоштено дело другога, можемо закључити да је потребно велико самопоуздање за јавно наступање и изношење мишљења, можда је боље рећи, храброст. А да би неко био самопоуздан и храбар, сасвим извесно, мора бити и поштен, али не само на речима, већ још важније, на делима, у понашању, у одговорном односу према другима, према имовини, према живим бићима, према себи и својима итд. (сликовито: Уколико чек има покрића, има и вредности у њему). Са друге стране, уколико се вербално поштење не подудара са одговорним понашањем, не може се говорити о снази вербалног поштења, а самим тим, ни о постојању поштења као вредносне категорије, као и о храбрости.

„Храбар човек не трпи, али и не чини неправду“. (Публилије Сирије, 50.г.п.н.е.)

„Онај ко не успе у настојањима да стекне богатство и моћ, неће дуго сачувати ни своју част, ни храброст“. „Самјуел Џонсон, 176.)

Храброст треба посматрати из угла одговорног понашања према другима, у скалду са полазним принципима и моралним вредностима, а не са аспекта бахатости и снаге. Храброст израста из уравнотеженог односа емоција и разума.

Свакако да је потребна општа реакција свих, уколико се примети одигравање незаконитог чина, али се често дешава да само један реагује, или нико. Таква ситуација се може повезати са храброшћу или са конформизмом. Али и са самопуздањем, сигурношћу у себе, са чињеничном потврђеношћу незаконитог акта. Отежавајућа околност која спречава групу или појединце на реакцију је страх од означености и жигосања. Нико не жели да постане „црна овца“ (издајник) и да трпи последице од старне пријављеног, или групе, за одрђено недело. Код нас се издаја не прашта. Стога се мора пронаћи решење за системско заштитно деловање . Ако се вратимо мало уназад, приметимо да и код оваквих моралних дилема, породично васпитање и

породичне вредности играју важну улогу. Особе са „слабим“ кредибилитетом не могу значајније утицати на овакву ситуацију, без обзира на присуство храбрости као личне особине.

Школа је место које после породице заузима најзначајнију позицију у системском васпитању. Јасно је као дан, да деца/ученици/одрасли морају да пријаве сваку врсту насиља над вршњацима, од старне појединаца или група, нарочито ако се насиље дешава у континуитету или спорадично, или једном, без обзира. Сва деца у школи требају бити храбра да таква дела пријаве учитљу/наставнику, без обзира на претње насилника, јер то исто се сутра може догодити и њима. На школском узрасту је потребно појачати педагошки рад, паралелно са образовним, посебно на узрасту од 7 до 11 година. Наведени узраст деце је најпогоднији за васпитно обликовање и стицање позитивних вредности које дете, а касније одраслу особу, прате до краја живота. (Свака особа се радо сећа своје учитељице/учитеља, омиљеног наставника, који је био пример и највећи ауторитет, у том периоду, већи и од родитеља). На том узрасту је потребно показати снагу васпитања и образовања. Када моралне вредности буду усвојене постају трајна особина личности, а култура лепог понашања постаје аутоматизована. Наравно, да не заборавимо породицу чије васпитно деловање на дете мора бити у сагласности са системским (друштвеним) и потпора системском.

Сваки родитељ жели да његово дете буде поштено, то је неспорно. Често се међутим чује и то: „не штрчи, не паметуј, не исправљај криве дрине...) Све ово може бити и кочница развоју позитивних вредности, развоју самопоуздања. То само показује да ни родитељи нису сигурни у себе. Али могу бити сигнал, семафор у стицању и развоју позитивних ставова и особина. Деца су склона импровизацији, имагинацији, поистовећивању, конструкцији, те је потребно да родитељи то препознају и у тим случајевима реагују на поменути начин, али са повратном информацијом, да је то само жеља да се актуелни ставови деце мало преиспитају и да се види да ли је то прави пут (сачекати зелено и кренути даље).

Конформизам не мора нужно бити тако лош, али обичо постаје превазиђен новим актуелностима, новим догађајима, савременим токовима у свим областима. Под конформирањем се подразумева манифестовање ставова, мишљења или понашања карактеристичног за групе којима припадамо. Утицај групе на појединца је огроман. Често се дешава да се учесници у групи повинују већини и не размишљају на свој начин, већ из страха од санкција и жеље да буду прихваћени, прећуткују лоша дела. Ако је група позитивна у понашању и конформирање је прихватљиво. Често се међу децом јавља исказ „баш ме брига за њега, важно да је мени добро и да мене нико не дира“. Потребно је децу васпитавати у духу да је добро и мени уколико је добро и другима око мене. Да треба помагати другима у невољи и да је најбоље онда када се сви осећају лепо и сигурно. Васпитавати децу да

слободно говоре уколико им се нешто учини неправедно, непоштено, и да слободно изнесу став о томе.

Као друштво смо још увек пионери у изграђивању система које подржава поштено и одговорно понашање. Сам Закон о узбуњивачима не може да има потпун очекивани ефекат без подршке и других система (образовни-васпитни, културе, социјалне заштите...), али је значајан корак у добром правцу. Кроз васпитно-образовни систем јасно истаћи какво дете желимо када порасте – васпитано, поштено, стручно, модерно, самопоуздано. Потребно је општим консензусом (државне институције, Национални просветни савет...) јасно утврдити дугорочне циљеве, васпитни и образовни идеал којем друштво треба да тежи. Уколико се идеалу живота и егзистенције тежи на начин који одудара од норми и принципа модела пожељног друштвеног понашања, не може се говорити о системској изградњи одговорног понашања.

Нови закон о заштити узбуњивача не може у потпуности да пружи очекиване ефекте. Закон делује временски ограничено, санкције, такође, а освета као непожељна особина, трајно. Онај ко буде пријављен за кривично дело, временски неограничено ће се водити размишљањем о освети на било који начин. (Како се одбранити од пријава? Па логично, не чинећи противзаконита дела. Значи, поштено и одговорно се понашати, према људима (живим бићима) и ставрима. У овом контексту треба поменути појам „цинкарење“ као негативну стечену особину неких људи. И ту је утицај извршило породично васпитање. Остваривање неке добити, на туђи рачун, без основа. А време док се ситуација истражи и чињенично поткрепи „цинкарошу“ послужи као душевна храна и поље за остваривање снисходљивих интереса (“преко леђа других”).

Да би се пријавила злоупотреба било које врсте, именом и презименом, потребна је велика храброст за дуготрајан, исцрпљујући, стресан, процес. Човек се одлучује на тако нешто тек онда кад је и лично угрожен, одређеним неделима, или ако постоји анимозитет са оним који чини непоштено дело. А наше друштво је осетљиво на појам „издаја“.

Да би друштво у коме живимо било боље, како би поштење било довољно само по себи потребно је: По периодима (нпр. Десетогодишњи) 1) Саставити, организовати стручну (неполитичку) групу људи, компетентних за саветодавно деловање у сваком сегменту друштва. Група која ће деловати као мрежа, јавно и транспарентно. Организовати трибине, предавања, јавне расправе итд. Устовремено, радити на изради и унапређивању васпитних и образовних програма са краткорочним, средњерочним и дугорочним циљевима; примени истих, на свим нивоима образовања и васпитања; Едуковати запослене, ученике и студенте; Унапређивање Закона; рад са породицама – центри за социјални рад; Рад на задовољавању потреба

становништва; Културни рад; Изналажење нових поља деловања на којима се сваки појединац или већина, може пронаћи, самопотврдити, може бити успешан. Радити на схватању да је све у друштву и у природи, појава или процес математички уравнотежен. Да се добро враћа добрим, да није грех бити богат и моћан, већ да је грех незаконит начин стицања богатства. Да није срамота бити сиромашан, али је срамота бити лењ и неодговоран. ..

Када се сабере и одузме, долазимо до закључка да васпитно-образовни систем морамо издићи на виши ниво значајности и да буде темељ развоја целог нашег друштва. Свакако не на бази материјалне добити (веће плате), већ на бази научне значајности и ефикасности. Све државе у којима васпитно-образовни систем заузима значајно место су развијене у сваком погледу.

„Човијек који није храбар, не може бити поштен, јер за поштење су потребне жртве какве кукавица не умије да поднесе, а потребна је и великодушност коју он не може разумијети“. (могу речи храбар и поштен заменити места)

Ово је време када човек мора да буде храбар, јак и доследан, у поштовању етичких вредности, принципа и кодекса понашања. Мора да буде непопустљив пред изазовима према којима је линија раздвајања танка, да се олако може искидати. Човек је свакодневно у позицији да да ту линију прекине, да „наседне“ на лагано остварење површних циљева и личних интереса. Стога се доследно треба држати позитивног начина размишљања у складу са моралним принципима и увек добро промислити, шта је добро, исправно, а шта није, и које су последице погрешних одлука. Човек је најслабији онда и тамо када му нешто недостаје и тада постаје попустљив, „лак“ за контролу, манипулицију и чињење незаконитог акта (за корупцију). Када се „оспособи“ да буде храбар за одолевање на искушења, у том случају засигурно постаје и поштен. Особине, врлине, вредности, **храброст и поштење су нераздвојиве**, једна условљава другу, зависно која се најпре изграђује код васпитаника/детета. Најбоље је дете васпитавати у духу праведности и храбрости синхроно, паралелно. Погрешно је васпитавати дете у духу бахатости, развијати храброст са аспекта силе и снаге. („Ум царује, снага кладе ваља“)

3. Морални развој (Колберг, Пијаже)

Моралност као психолошка диспозиција има три аспекта:

- 1) Когнитивни: знања о моралним принципима, способност евалуације поступака, интелектуална спшособност да се општи принципи примене на појединачне случајеве.
- 2) Емоционални (афективни): подразумева морална осећања: осећање дужности, кривице, поноса, кајања.

- 3) Бихејвиорални (понашање): подразумева спремност за доношење одлука да се поступи у складу са усвојеним моралним нормама, извршење одлука и доследност у њиховом извршавању

Колбергова теорија моралног развоја:

Колберг је моралност дефинисао кроз принцип правде на целом узрасном распону, од детињства до одраслог доба. Испитанике је стављао у моралну дилему, у којој главни јунак бира између две међусобно супротстављене вредности. (Хајнцова дилема: Да ли Хајнц треба да украде лекове и зашто?) Дошао је до закључка да се развој моралности одвија кроз три нивоа који у својим основама имају различите структуре моралног резоновања. На сваком нивоу разликује два стадијума:

1) **Предконвенционални ниво**

Први стадијум: Хетерономна моралност (Избегава се кршење правила због страха од казне. Покораванье правилима и ауторитету.)

Други стадијум: Инструментална моралност (Исправно је оно што је фер, што је погодба, једнака размена, око за око, зуб за зуб.)

2) **Конвенционални ниво**

Стадијум три: Узајамна моралност (Исправно је бити добар, живети у складу са очекивањима блиских особа, у складу са сопственом улогом.)

Стадијум 4: Моралност друштвеног система (Исправно је све оно што доприноси друштву или групи. Испуњавање друштвених дужности и подржавање реда у друштву.)

3) **Пост конвенционални ниво**

Стадијум 5: Моралност људских права и друштвене добробити (Исправно је оно што је корисно за највећи број људи. Циљ је заштита својих и туђих права.)

Стадијум 6: Придржавање етичких начела које је појединац лично изабрао, универзалних начела правде: једнакост људских права и поштовање достојанства људских бића као појединачних особа.

Шта се мења са развојем?

Промени је подложна социоморална перспектива која подразумева однос особе према друштвеним правилима и очекивањима.

- Предконвенционални ниво: конкретно-индивидуалистичка перспектива, правила се доживљавају као наметнута споља.
- Конвенционални ниво: наддруштвена перспектива члана друштва, појединац је идентификован са правилима и очекивањима других.
- Постконвенционални ниво: наддруштвена перспектива, појединац је диференциран од очекивања других, сам бира основу за дефинисање моралних вредности.
- Квалитативне разлике у структурама које имају исту функцију: моралност.

Стадијуми моралности: карактеристике

- Редослед је константан, непроменљив и универзалан.
- Прва два стадијума се постепено губе са развојем.
- Друга два се стабилизују у средини адолесценције.
- Последња два се развијају након 16. године.
- Кроз стадијуме се може пролазити неједнаком брзином, узраст достизања стадијума није фиксиран, у великој мери зависи од средине која може убрзати или успорити развој.
- Стадијуми су хијерархијски организовани, виши интегришу ниже, сваки стадијум се развија из старог и представља синтезу старог и новог.

4. Прилог - занимљивости:

Васпитање и образовање као друштвена појава заснива се на вредностима и принципима, које су у основи сталне, константне, вредности за сва времена. Једна коју, пажљиво читајући, а датира још и античке Грчке, важи и данас, после, око 2000 година. Познато је да се људи обавезују на различите начине : приликом склапања брака, заклетва у војсци, заклетва посланика у скупштини, Хипократова и др.). У том контексту зашто не би и родитељи дали неку врсту заклетве при рођењу свога детета, наставник приликом запослења у школи, ученик приликом поласка у школу (као некада), што би, верујем, деловало превентивно на појаву непоштених дела у школи.

Сократова заклетва

Као учитељ и васпитач обавезујем се:

- 1) Да ћу поштовати свако дете и бранити га од свега што је на било који начин усмерено против њега;
- 2) Да ћу се залагати за његов физички и психички склад;
- 3) Да ћу поштовати његова осећања, слушати га као равноправног саговорника;
- 4) Да ћу тражити његово одобрење за све што чиним за њега, исто онако као што бих поступао и према одраслима;
- 5) Да ћу упознати законитости његовог развоја, поставити их на добре темеље и омогућавати му развој у складу са тим законитостима;
- 6) Да ћу откривати и развијати његове склоности;
- 7) Да ћу га штитити, ако је слабо, и помоћи му при превладавању стариха и неправде, злобе и лажи, сумњи и неповерења, ако му то буде потребно;
- 8) Да нећу ломити његову вољу – ни онда када ми се буде чинило да је бесмислена;
- 9) Помагаћу му да разум овлада његовом вољом;
- 10) Поучаваћу га како се користи разум и шта је то вештина разумевања и схватања;
- 11) Оспособљаваћу га за преузимање одговорности за живот, рад и ставаралаштво у заједници;
- 12) Омогућаваћу му стицање искуства о свету какав он заиста јесте;
- 13) Омогућаваћу му да упозна шта је и какав је то добар живот;
- 14) Настојаћу да му пружим визију бољег света и увераваћу га да се она може остварити;
- 15) Поучаваћу га истинољубивости;

(у потпуности је важећа и данас)

Ако вратимо мисли мало уназад, до пре тридесетак година, сетићемо се једне лепе праксе давања заклетве (Пионирска заклетва –

„данас када постајем пионир, дајем часну ...“). Ако немамо адекватну за ово време, можемо је само мало изменити (у складу са временом у којем живимо):

Ђачка заклетва

Данас, када полазим у школу,
Дајем часну ђачку реч,
Да ћу марљиво учити и радити,
Поштовати родитеље и старије,
И бити одговоран и искрен друг!
Да ћу волети своју домовину,
Своју драгу Републику Србију!
Чуваћу слогу и сарадњу,
Свих становника и заједница,
И ценити све људе света,
Који желе слободу и мир.

На један леп приступачан и креативан начин, вредности – за сва времена - се могу отргнути из чељусту заборава, мало преудесити и поново добити сврху за коју су и намњене. А породице, школе, ђаци и наставници могу добити један нови сјај (квалитет) који заслужују. Тада ћемо, сматрам, бити и храбрији, поштенији, вреднији, умеренији, праведнији... , а све негативне појаве у друштву биће на силазној путањи. Потребно радити на развијању емпатије и алтруизма код деце у раном школском узрасту, али и касније.

„Поштени људи се не боје ни светла ни мрака“. (Енглеска пословица)

„Поштени су поштени зато што не смеју или не умеју да буду непоштени“. (Душан Радовић)

„Само је онај јунак који има храброст за своју судбину“. (Фридрих Ниче)

Закључак:

На основу изнесног погледа може се закључити да су храброст и поштење нерскидиве особине личности, које условљавају и прате једна другу. Значајне врлине пожељне код сваког човека које се изграђују у раном детињству, васпитавањем у породици и учењем у школи. У каснијем добу се унапређују и потврђују. Нивои и стадијуми моралног развоја и научно потврђују и препоручују начине педагошког деловања на правилно изграђивање личности и стицање пожељних особина понашања индивидуе. Системска решења су могућа и остварива на важном друштвеном задатку, на задатку смањења и сузбијања корупције. Лечење друштва од порока и криминала је завет за сваког од нас, а најбољи лек је превенција. Можда је кључ, васпитање и образовање.

Лични став аутора овог рада: Као учитељ (наставник и педагог), као директор једне мале сеоске школе на крајњем југоистоку Србије, желео сам да нека своја искуства и личне погледе са неким поделим. Покушао сам да своја скромна знања из више области („учитељска знања“) употребим у изради овог рада. Извињавам се за многе недостатке и претеривања, али сам се трудио (када приметим), да ту успорим и зауставим се. Неке делове овог рада сам преузео, на дата питања сам самостално (на основу искуства) „филозофирао“, а неке сам допуњавао и парафразирао. Ово је највише што сам могао да урадим у овом моменту на задату тему.

С поштовањем,

У Бабушници,

26.11.2015.године

Милан Станковић

ОШ“Добринка Богдановић“ у Стрелцу

010/375-186, osdbstrelac@ptt.rs